

УДК 316.3

Склярова, І. (2022). Потреби ВПО у воєнний час: досвід громадського сектору України на прикладі ініціативи Shelter Ukraine. *Соціологічні студії*, 2 (21), 57–67. <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2022-02-57-67>

Потреби ВПО у воєнний час: досвід громадського сектору України на прикладі ініціативи Shelter Ukraine

Ірина Склярова –
магістерка соціології, молодша
менеджерка проектів та програм
БО «ВПЛИВ», благодійна ініціатива
«SHELTER UKRAINE»
від Valores Foundation, Польща.

Iryna Skliarova –
master of sociology, junior manager
of projects and programs of VPLYV FOND,
charity initiative SHELTER UKRAINE
from Valores Foundation, Poland.

E-mail: ir.skliarova@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5783-3589>

DOI: 10.29038/2306-3971-2022-02-57-67

Received: October, 2022
1st Revision: November, 2022
Accepted: December, 2022

У статті розкрито проблему забезпечення внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах під час повномасштабного військового вторгнення росії на територію України. На прикладі організацій громадянського суспільства, які реалізовували свою діяльність допомоги ВПО в рамках ініціативи Shelter Ukraine, визначено та пріоритезовано потреби переміщених осіб, громад та організацій, які супроводжують облаштування переміщених громадян. Надано рекомендації для представників громадянського суспільства щодо оптимізації роботи на осінньо-зимовий період 2022–2023 рр. Отримані висновки мають на меті сприяти визначенню пріоритетів діяльності організацій громадянського сектору щодо допомоги постраждалим під час війни категоріям громадян.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, громада, повномасштабне військове вторгнення, організації громадянського суспільства.

Skliarova Iryna. The Needs of IDPs in Wartime: Experience of the Public Sector of Ukraine on the Example of Shelter Ukraine Initiative. The article reveals the problem of providing IDPs in host communities during the full-scale military invasion of Russia on the territory of Ukraine. The objective of the research is to identify future challenges and prospects for the development of organizations in the context of the ongoing war in Ukraine, and identifying the needs of internally displaced persons in the autumn-winter period as well. Most of the interviewed IDPs are unable to return home due to the hostilities and plan to stay in the host communities for autumn and winter. The leaders of the organizations identified that they are quite clear about their needs for sustainability. These needs are only partially covered by grants and donor funds. The exchange of resources and information allows organizations to respond to challenges more effectively. On the example of civil society organizations that implemented their activities to assist IDPs within the Shelter Ukraine initiative, the needs of displaced persons, communities and organizations that accompany the resettlement of displaced citizens are identified and prioritized. Recommendations for representatives of civil society to optimize the work for the autumn-winter period 2022–23 are provided. The findings are aimed at helping to determine the priorities of civil society organizations to assist war-affected categories of citizens.

Key words: internally displaced persons, community, full-scale military invasion, civil society organizations.

ВСТУП

Повномасштабне військове вторгнення на територію України стало викликом для всього населення країни. Через воєнні дії мільйони українців мали терміново покинути свої домівки, майно, аби

переселитись у більш спокійні регіони. Перед громадами, котрі приймали переміщених осіб, постала низка проблем, які терміново треба розв'язувати, аби забезпечити постраждалих від війни людей. За даними Міжнародної організації міграції, станом на травень 2022 р. кількість внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) становила 7,1 млн осіб (Міжнародна організація з міграції, 2022а, с. 1). Громадянське суспільство України активізувало всі свої ресурси, аби забезпечити ВПО потребами першої необхідності – послугами евакуації, харчуванням, гігієнічними засобами, облаштуванням житла для тимчасового або постійного проживання. Міжнародні донори та НДО відгукнулися на ці запити та активно долучилися до підтримки українців у період воєнного конфлікту й обіцяють допомогу по його завершенню.

Протягом пів року ситуація з ВПО дещо змінилася. Значна частина громадян змогла повернутися додому або переїхати за кордон. Проте 3 125 303 людини (станом на 18 вересня 2022 р., за даними МОМ) мають статус ВПО, перебувають у приймаючих громадах і не мають змоги повернутися додому в рідні регіони (Міжнародна організація з міграції, 2022b, с. 3). Через це перед громадами та третім сектором України постають нові завдання, пов'язані із забезпеченням та підтримкою ВПО на тривалий період. Актуальним наразі є чітке визначення цих завдань, потреб ВПО й громад, особливо з наближенням осінньо-зимового періоду.

Мета й завдання дослідження

Отже, **проблема** полягає в необхідності визначити та пріоритезувати потреби ВПО в умовах невизначеності, що зумовлено воєнним станом й активними військовими діями на території України, а також відсутністю систематичного збору такої інформації для своєчасного інформування зацікавлених сторін.

Мета цього дослідження – визначити реальні умови діяльності організацій громадянського суспільства, які спрямували свою роботу на допомогу ВПО.

Завдання дослідження:

- визначення майбутніх викликів організацій у реалізації їхньої діяльності;
- окреслення перспектив розвитку діяльності організацій в умовах продовження війни в Україні;
- пріоритизація потреб благоотримувачів організацій;
- виокремлення досвіду моніторингової діяльності організацій.

1. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Досвід останніх досліджень

Розгортання повномасштабної війни в Україні після військового вторгнення росії привернуло увагу світової наукової спільноти. Питання внутрішньо переміщених осіб та їхніх потреб стало одним із найбільш актуальних у рамках цього дискурсу. Аналітичні центри, НДО й окремі науковці протягом усього періоду російсько-української війни проводять моніторингові та аналітичні дослідження стану захищеності основних прав ВПО на території України й за кордоном.

Наразі актуальним є питання визначення потреб ВПО на регіональному рівні, адже спроможності приймаючих громад відрізняються залежно від регіону. На локальному рівні Ужгородської територіальної громади дослідники Р. Жиленко та Д. Афанасьєв виявили спробу визначити потреби ВПО методом фокус-групових інтерв'ю ВПО. Отримання виплат і забезпечення першочерговими продуктами та засобами гігієни опитані ВПО визначають загалом задовільним. Однак визначено дві серйозні прогалини – працевлаштування ВПО та надання освітніх послуг (Жиленко, Афанасьєв, 2022, с. 56).

Дослідники В. Мехненко, Е. Діলেখей і Н. Мехді на основі відкритих даних назвали чотири ключових моменти специфіки українських ВПО, які потрібно враховувати в дослідженнях із цієї теми. По-перше, близько 90 % ВПО – це жінки; по-друге, переселення мільйонів українців та їх розселення в приймаючих громадах має довгострокову перспективу аж до моменту завершення військового конфлікту за сприятливих умов для повернення до постійного місця проживання; по-третє, в умовах загрози насилля в результаті воєнних дій виїзд якомога далі від місця конфлікту є першочерговою мотивацією для населення; по-четверте, ВПО обирають країну для евакуації, спираючись на політичне ставлення до російської федерації й громадян цієї держави (Mykhnenko, Delahaye, & Mehdi, 2022, р. 714–715).

О. Гаврилюк відзначив, що в результаті аналізу міської географії військового конфлікту в Україні він дійшов висновку, що в результаті децентралізації сформувалось інституційне середовище швидкої

реалізації громадських ініціатив, що позитивно впливає на надання допомоги ВПО в громадах (Havryliuk, 2022, p. 15).

А. Яванбахт відзначає, що серед жителів України через російське військове вторгнення постає гостра потреба в наданні професійної психологічної допомоги населенню. Особливо це актуально для дітей, вивченню психічного стану яких, на жаль, приділяється недостатньо уваги дослідників посттравматичного синдрому (Javanbakht, 2022, p. 3).

1.2. Дизайн дослідження

Для отримання достовірної інформації в рамках завдань і мети дослідження нами обрано змішаний тип дослідження. Визначення викликів та перспектив розвитку обраних організацій громадянського суспільства проводилося через фокус-групу. В умовах війни й широкої географії дослідження (вісім областей) доречним стало використання онлайн-платформи Zoom.

Гайд-фокус групового інтерв'ю проведено на основі таких блоків питань:

1. Організація роботи команди після початку повномасштабного вторгнення;
2. Пошук фінансування;
3. Визначення потреб благоотримувачів;
4. Реалізація отримання зворотного зв'язку від благоотримувачів;
5. Співпраця з іншими організаціями та владою;
6. Виклики/складнощі під час організації надання гуманітарної допомоги в умовах війни;
7. Майбутні виклики за збереження ситуації невизначеності на осінньо-зимовий період у разі продовження військової агресії в Україні;
8. Досвід співпраці з БО «ВПЛИВ» в рамках ініціативи Shelter Ukraine.

Для опитування благоотримувачів гуманітарної допомоги обрано метод онлайн-анкетування. Організаціям надано інструкції й посилання на анкету та запропоновано розповсюдити її серед підопічних ВПО. Загалом зібрано 229 відповідей. В основі анкети – питання, які стосувались області попереднього проживання, складу сім'ї, матеріального стану порівняно з часом до вимушеного переселення, трудового статусу, потреб ВПО на момент опитування (серпень 2022 р.), а також задоволеності надання гуманітарної допомоги, планів стосовно довгострокового перебування в прихистках чи повернення до попереднього місця проживання.

1.3. Емпірична база дослідження

Протягом липня–серпня 2022 р. в рамках співпраці з БО «ВПЛИВ» проведено моніторингове дослідження серед організацій-партнерів у рамках ініціативи Shelter Ukraine. Його реалізовано за два етапи: перший – опитування керівників проєктів від організацій методом структурованого інтерв'ю, другий – опитування благоотримувачів через онлайн-анкетування. Загалом опитано 22 організації та 229 благоотримувачів.

Для дослідження обрано організації благодійної ініціативи Shelter Ukraine. Ініціатива Shelter Ukraine – це благодійна підтримка соціальних ініціатив, які вирішують гуманітарні потреби цивільного населення в умовах війни. Ініціатива впроваджується українськими громадськими й благодійними організаціями SI Lab Ukraine, БО «ВПЛИВ» та «Тепле місто», які контролюють процес надання допомоги постраждалим від війни. Головна мета – розв'язувати проблеми цивільного населення в Україні шляхом залучення коштів і створення притулків, а також продуктивних та гігієнічних наборів (Shelter Ukraine, 2022). Ініціатива втілюється з 28 лютого 2022 р. Її очолює Valores Foundation (Польща), яка відповідає за збір коштів разом із місцевими українськими організаціями.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У результаті опитування організацій-партнерів визначено, що організації доволі чітко бачать свої потреби для забезпечення сталості в умовах невизначеності під час воєнного стану. Ці потреби лише частково покриті тими грантовими та донорськими ресурсами, які наявні зараз. Наразі вже побудована система зв'язків організацій громадянського суспільства між собою й із державною владою всіх рівнів для розв'язання нагальних та перспективних проблем. Обмін ресурсами й інформацією дає змогу організаціям ефективніше реагувати на виклики. Партнери відзначають, що наразі готові до більшості викликів за умов постійної грантової підтримки та уточнення юридичних нюансів для певних категорій населення (опікуни, люди з інвалідністю та їхні сім'ї тощо).

Більшість опитаних вимушено переселених осіб не мають змоги повернутись додому через небезпеку, спричинену військовими діями, а тому планують залишатися на територіях приймаючих громад на осінньо-зимовий період. Відтак перед громадами постає завдання забезпечення ВПО житлом для тривалого проживання, його облаштування й забезпечення засобами обігріву, продуктами харчування, наборами гігієни, перекваліфікації та робочими місцями.

Не менш актуальними залишаються потреби в психологічній підтримці і юридичних консультаціях. Більшість ВПО не вважають, що така підтримка потрібна. Проте організації відзначають, що напругу переміщених осіб, пов'язану з війною та суттєвими змінами в житті громади, переймають на себе члени команди організації. Тому надання психологічних послуг зніме з організацій потребу у виконанні такої функції й загалом сприятиме більш продуктивній праці. ВПО відзначають потребу в доступних юридичних консультаціях щодо питань, пов'язаних із воєнним станом.

Важливою наразі є підготовка дітей шкільного віку до навчання в громадах. У містах та селах відсутні або необладнані бомбосховища, особливо для дітей, людей поважного віку й осіб з інвалідністю. Необхідним є облаштування бомбосховищ пандусами, поруччями, комфортними умовами перебування під час повітряних тривог. Ці потреби вимагають швидкого вирішення до початку навчального року та опалювального сезону. Організації-партнери наголошують на необхідності суттєвого фінансування задля негайного розв'язання проблем громади й ВПО в умовах війни та продовження військової агресії росії проти України.

Досвід тримання контакту з благоотримувачами, на думку організацій-партнерів, є невіддільною частиною надання допомоги ВПО. Це може бути онлайн-опитування, комунікація через соціальні мережі, прямий діалог тощо. Така діяльність сприяє підтримці психологічного стану ВПО й водночас є частиною моніторингу своєї роботи для організацій щодо своєчасного визначення потреб і їх задоволення.

2.1. Результати опитування організацій

До опитування обрано 22 організації, які звітували БО «ВПЛИВ» у рамках отримання грантової підтримки від ініціативи Shelter Ukraine. Ці організації мали різний досвід і напрями діяльності до 24 лютого 2022 р. Серед них – такі, які утворилися після 24.02.2022, та такі, що існують із перших років незалежності України. До ініціативи залучалися як громадські об'єднання, так і комунальні підприємства, агенції розвитку тощо. Однак усі вони зазначають, що війна в Україні стала неочікуваним викликом для всіх організацій, незалежно від територіального положення та попереднього досвіду. Потік внутрішньо переміщених осіб, особливо зі східних регіонів України, почався з перших днів військових дій і не припиняється й донині.

«Почалися вибухи і ми вирішити боятись проактивно. Боятись, але допомагати», – визначили загальний настрій ГО «Подільська агенція регіонального розвитку».

Перші дні війни організації розраховували лише на власні сили, ресурси та кошти. Критично не вистачало пального, продуктів, місця для поселення транзитних біженців і місць для довготривалого поселення. Організації використовували особисті ресурси та попередні спроможності: офісні приміщення й особисті помешкання для поселення, особистий транспорт, харчові продукти, кухонне приладдя для приготування їжі тощо. Важливим ресурсом підтримки виступали зв'язки організацій із попередніми партнерами й місцевою владою, завдяки чому розв'язувалися нагальні проблеми ВПО. Однак саме особиста мотивація та досвід стали ключовими ресурсами сталості й готовності до викликів воєнного стану.

На початку повномасштабного вторгнення організації зіткнулись із визначенням пріоритетів у нових екстремальних умовах. Спочатку більшістю організацій пріоритетними названо такі цілі діяльності, як приготування та роздавання їжі, транспортування, надання безпечного місця тимчасового перепочинку з відповідними гігієнічними умовами. Із кожним тижнем члени організацій переглядали спільні й індивідуальні потреби ВПО, які змінювалися під тиском безупинного руху ВПО та з урахуванням їх якісного складу.

Ефективну допомогу організації шукали з перших тижнів війни серед українських і закордонних недержавних організацій. У межах евакуації за кордон активну допомогу надали організації Польщі й Німеччини. Окремим викликом стала евакуація людей з інвалідністю. Організації зіткнулись із нетолерантним поведінням прикордонних служб, складнощами інтерпретації законодавства стосовно

евакуації людей з інвалідністю під час війни, непристосованістю прикордонних пунктів України під потреби людей на візках.

Серед потреб у перші тижні війни організації-партнери виокремили такі пункти:

- харчові продукти;
- засоби особистої гігієни;
- медикаменти (особливо для малих міст та селищ);
- дитяче харчування й дитячі засоби гігієни;
- одяг для біженців;
- облаштовані приміщення для тимчасового або тривалого перебування;
- облаштування бомбосховищ;
- допомога породіллям.

Протягом березня–травня 2022 р. організації почали шукати стабільне цільове фінансування для задоволення потреб громади та ВПО. Для двох організацій грант, отриманий у рамках ініціативи Shelter Ukraine, є першим у їхній діяльності; інші одержали допомогу від міжнародних й українських недержавних організацій. Грантові кошти були направлені на забезпечення ВПО харчовими продуктами, гігієнічними наборами, для ремонту та облаштування місць тимчасового перебування. Відзначено, що неконструктивна співпраця між організаціями трапляється нечасто, проте бувають випадки непорозумінь між потенційними грантодавцями й організаціями.

Серед основних проблем у діяльності організації виокремили недовіру до молодих ГО, пошук постачальників товарів, недосконалість законодавства в умовах воєнного стану тощо.

Серед потреб ВПО у приймаючих громадах на найближче майбутнє на осінньо-зимовий період організації-партнери назвали такі (див. табл. 1).

Таблиця 1

Потреби ВПО на осінньо-зимовий період організацій-партнерів

Щоденні потреби	Потреби дітей та породіль	Потреби людей з інвалідністю	Облаштування шелтерів	Послуги для ВПО
Продуктові та гігієнічні набори на сім'ю; теплий одяг та взуття.	Дитяче харчування та гігієна; канцелярські набори для дітей-ВПО; гаджети для дітей ВПО при дистанційному навчанні; набори для породіль.	Ортопедичне взуття для людей з інвалідністю; засоби пересування та транспортування людей з інвалідністю; автомобілі для перевезення людей від восьми осіб.	Облаштування місць тривалого проживання; облаштування бомбосховищ; генератори; паливні та електричні котли; тверде паливо для обігріву приміщень; пральні машини та сушки для білизни; паливо для транспортних засобів.	Послуги психологічної підтримки; послуги юридичної консультації; послуги перекваліфікації ВПО для подальшого працевлаштування; робочі місця для ВПО, у тому числі можливості для самозайнятості; обладнання для самозайнятості (швейні машини, зварювальні апарати тощо).

Окремо потрібно вказати на потреби людей з інвалідністю, які були змушені змінити своє місце проживання. Організації-партнери, що опікуються евакуацією людей з інвалідністю, відзначають, що більшість громад не пристосовані для забезпечення необхідних умов проживання й захисту під час воєнного стану для цієї категорії громадян. Бомбосховища не укомплектовані для транспортування людей на візках, відсутні умови для надання медичного обслуговування під час повітряних тривог. Ще

одна перепона – організація евакуації за кордон. Організації відзначили, що законодавство не враховує горизонтальну евакуацію, оформлення необхідних дозволів для вивезення людей із тяжкою формою інвалідності займає багато часу й вимагає проходження багатьох бюрократичних процедур. Вартість одного перевезення групи людей з інвалідністю за належних умов коштує від кількох десятків до понад сотні тисяч гривень, які повинні покривати приймаюча організація та її партнери.

Юридична допомога для ВПО потрібна для коректного оформлення статусу внутрішньо переміщеної особи, оформлення опікунства над дітьми (якщо діти-ВПО переселились із непідконтрольних Україні територій не з батьками), відновлення втрачених документів, оформлення міжнародної фінансової допомоги тощо.

Забезпечення ВПО продуктовими й гігієнічними наборами, на думку організацій, дає змогу переміщеним особам суттєво економити, а відтак задовольняти інші побутові потреби, як-от оплата комунальних послуг, оренда житла, покупка одягу відповідно до сезону, забезпечення специфічних потреб дітей (дитяче харчування, засоби гігієни, ліки) тощо. Це тим більше актуально в умовах утрати більшістю ВПО робочих місць і суттєвого зниження щомісячного прибутку на сім'ю (детальніше про це в описі результатів опитування благоотримувачів).

Організації відзначили, що співпраця з місцевою владою й державними органами є дуже важливим фактором ефективності роботи з ВПО. Це дає змогу мати точні дані щодо кількості біженців і їхніх потреб, сприяє вирішенню логістичних питань та пошуку фінансування, ресурсів. На противагу цьому, організації відзначають, що без взаємодії з владою будь-яких рівнів неможливо організувати ефективну діяльність допомоги ВПО.

Відзначено, що міські громади краще забезпечені гуманітарними товарами, ніж сільські. Це також справедливо за умови, що опитані ВПО підтверджують, що із сільської місцевості важче дістатися до пунктів видачі гуманітарної допомоги. З іншого боку, у сільській місцевості, на думку організацій-партнерів, продовольча криза менш помітна, адже земельні наділи дають змогу сільським мешканцям бути більш незалежними в питанні харчування, а місцеві жителі діляться з ВПО продуктами, вирощеними в себе на городах, або продають їх за нижчими цінами, ніж у магазинах і супермаркетах громади.

Однак сільські громади відстають у питаннях технічного забезпечення. Мається на увазі, що в селах зазвичай відсутнє централізоване водо- й теплопостачання, а також немає громадських пралень. Для ВПО, особливо з дітьми, побутові питання стають більш критичними. Для цього організації-партнери намагаються облаштувати сільські громади обладнанням для спільного або індивідуального користування.

Представники організацій регулярно збирають відгуки благоотримувачів щодо надання послуг та для виявлення потреб. Для цього застосовують різні інструменти: особиста розмова під час надання послуг, онлайн-анкетування, опитування через месенджери й у групах у соціальних мережах. Більшість ВПО не збираються повертатися до свого попереднього місця проживання через військові дії на цих територіях, а тому планують залишатись у приймаючих громадах щонайменше на осінньо-зимовий період. Отже, визначені вище потреби актуалізуються через планування довготривалого поселення ВПО в громадах.

Інтеграція ВПО в громадах має нечітку тенденцію. Одні організації відзначають, що ВПО добре інтегруються та долучаються до життя громади, поліпшення життєвих умов ВПО, шукають роботу або вже працюють на підприємствах громади. Однак таких меншість. Більшість ВПО – це жінки з дітьми або літні люди, які не мають можливості чи бажання (за різними думками) долучатися до життя громад, шукати постійне місце роботи, ставати агентами змін на місцях. Частина ВПО переїхала із сільської місцевості, де люди мали власне домогосподарство та жили з його утримання. Відзначено, що жінки-ВПО переважно не мають вищої освіти, а тому не можуть працевлаштуватися через відсутність професії. Постала також проблема із влаштуванням дітей-ВПО в дитячі садочки, де б вони мали можливість здобувати дошкільну освіту, а тим часом батьки могли б працювати повний чи неповний робочий день.

Організації здебільшого перекваліфікувались із тих, що надають спеціалізовану допомогу населенню, на гуманітарну місію. Наприклад, ГО «ПроЛайф Юкрейн» заснували організацію задля допомоги породіллям, а наразі займаються наданням гуманітарних пакунків. Агенція розвитку м. Коблево від розвитку сталості громади перейшла до надання гуманітарних пакунків та організувала пошиття

«розгрузок», бронезилетів для військових і постільної білизни для ВПО. Партнери стверджують, що війна змусила перенаправити зусилля команд не на розвиток організаційної сталості, а на допомогу ВПО та громадам тут і зараз, виходячи з умов, котрі диктують воєнний стан та потреби ВПО. Утім, організації-партнери враховують ці обставини й планують діяльність на кілька місяців уперед, тобто не втратили фокус на розвиток та сталість. Воєнний стан вимагає від них короткочасного планування на 1–3 місяці, що спонукає до пошуку фінансування, матеріальних ресурсів і нового стратегічного мислення в умовах невизначеності. У цьому їм допомагають, як вони вважають, попередній досвід, співпраця з владою, постійний пошук нових партнерів і, найперше, особиста мотивація, незважаючи на емоційне й фізичне виснаження членів команд за останні пів року.

2.2. Результати опитування благоотримувачів

Загалом опитано 229 осіб ВПО, які отримували допомогу в рамках ініціативи Shelter Ukraine. Із них 89,1 % – жінки, а 10,9 % – чоловіки. 69,9 % опитаних одружені/заміжні, та 10 % – самотні. Вік респондентів коливається від 14 до 70 років. Із них 14,8 % переїхали з дітьми до 2-х років, 13,1 % – із дітьми від 3 до 5 років, 41,5 % – із дітьми від 6 до 12 років, від 13 до 18 років – 27,9 %. Лише 2,7 % опитаних виїхали самотньо.

Серед опитаних 27,9 % переселились із Миколаївської області, 22,7 % – із Донецької, 18,3 % – із Харківської, 11,4 % – із Херсонської, 7 % – із Луганської області, інші 12,7 % – Київ та Київська область, Дніпропетровська, Запорізька, Одеська, Черкаська, Чернігівська, Вінницька області.

Про організації, які надають допомогу ВПО, респонденти дізнавались із різних джерел: із соціальних мереж (37,1 %), за порадою знайомих (24,5 %), через соціальні служби (21 %), за порадою волонтерів (12,2 %), з інших джерел – 5,2 %.

У перші тижні війни опитані ВПО мали такі потреби:

- продукти харчування й засоби гігієни (91,7 %);
- місце для тимчасового проживання (44,1 %);
- медикаменти та транспортні послуги (29,3 %);
- місце для постійного проживання (23,1 %);
- послуги психологічної підтримки (21,4 %);
- медичної допомоги (16,2 %);
- юридична консультація (5,7 %).

Організації-партнери ініціативи Shelter Ukraine мали змогу задовольнити потреби в продуктах харчування 86,9 % опитаних, у тимчасовому місці проживання – 22,3 %, психологічній підтримці – 16,2 %, медикаментах та транспортних послугах – 12,7 %, медичній допомозі – 5,2 %, юридичній консультації – 4,8 %, місці постійного проживання – 3,9 % та ін.

62,88 % опитаних задоволені якістю й наповненням продуктових наборів. Тим часом 20,5 % опитаних украй незадоволені постійним місцем проживання. Із задоволеністю іншими послугами простежено тенденцію, коли респонденти в приблизно однаковому відсотковому співвідношенні або повністю незадоволені, або повністю задоволені послугами. Місцем тимчасового проживання повністю задоволені 23,14 % опитаних, у той час, як 19,65 % повністю незадоволені. Наданням медикаментів і транспортних послуг повністю задоволені 19,2 %, а 18,3 % – повністю незадоволені. Наданням психологічної підтримки повністю задоволені 21,4 % опитаних, а 18,8 % – повністю незадоволені.

73,8 % опитаних отримували допомогу також і від інших організацій, громади чи релігійних установ. Переважно ця допомога включала продукти харчування, гігієнічні набори, медикаменти, дитячі товари, одяг, фінансову підтримку. У 27,1 % опитаних не виникало проблем з отриманням допомоги та 48,5 % стверджують, що скоріше не виникало. Ще в 9,6 % і 14,8 % виникали або скоріше виникали проблеми з отриманням гуманітарної допомоги. Серед складнощів в отриманні допомоги респонденти відзначають:

- 1) тривалу процедуру отримання статусу ВПО або відмову в отриманні;
- 2) відмову в наданні медичної допомоги чи медикаментів;
- 3) черги на отримання допомоги, складність транспортування до пунктів видачі;
- 4) недостатню поінформованість;
- 5) непорозуміння із владою;

6) недостатню кількість наборів на потребувачих;

7) невідповідність допомоги потребам.

Лише 27,1 % опитаних отримували психологічну допомогу, 66,8 % не отримували ніякої психологічної допомоги, інші 4,4 % не впевнені, чи отримували таку можливість, інші 1,7 % – не стверджують, що не потребували такої. На питання «Чи потребуєте ви або ваші близькі психологічної допомоги зараз?» 42,4% відповіли «скоріше ні», ствердне «ні» – 25,8 %. Психологічна допомога потрібна або скоріше потрібна 5,2 % та 26,6 % відповідно.

62,4 % опитаних були вимушені залишити рідних у місті/селищі, із якого вони переїхали. Лише 36,2 % респондентів виїхали всім складом сім'ї. Тільки 10,5 % планують повернутися додому після завершення воєнного стану, і ще 10,5 % вагаються. 33,6 % точно не планують повертатися додому, а ще 16,2 % – скоріше не повернуться. 24,9 % опитаних вагаються з відповіддю. Респонденти відзначили в коментарях, що не мають змоги повернутись, адже їхній будинок зруйновано або територія, де вони проживають, окупована військовими силами РФ.

Таблиця 2

Порівняння рівнів доходів опитаних ВПО до 24 лютого 2022 р. та станом на серпень 2022 р.

Рівень доходу на сім'ю	До 24 лютого 2022 р., %	Серпень 2022 р., %
Менше ніж 6500 грн/міс.	8,7	50,2
6500–8000 грн/міс.	11,4	24,5
8000–10000 грн/міс.	14,4	13,1
10 000–15 000 грн/міс.	23,1	8,3
15 000–18 000 грн/міс.	16,6	2,2
18 000–20 000 грн/міс.	10,9	1,3
Понад 20 000 грн/міс.	14,8	0,4

59 % опитаних указали, що їхній дохід на сім'ю суттєво знизився, а 23,6 % залишилися без прибутку взагалі, інші 17,4 % мають статус безробітного або пенсіонера до початку повномасштабного вторгнення. Частина ВПО навіть не мали змоги отримати фінансову допомогу від держави й міжнародних організацій.

За результатами опитування, 55,5 % утратили своє місце роботи й лише 26,2 % зберегли робоче місце. За результатами власного моніторингу незалежний аналітичний центр Cedos запропонував упровадження політик, які будуть спрямовані на розвиток потенціалу ВПО шляхом перекваліфікації для отримання нових робочих місць. Це, на їхню думку, можна реалізувати через співпрацю з місцевими підприємствами (Філіпчук, Сирбу, 2022, с. 5).

Серед потреб на осінньо-зимовий період респонденти визначили такі:

- житло для тривалого перебування та його ремонт;
- постійне місце роботи й фінансові потреби;
- опалення житла;
- засоби особистої гігієни та продукти харчування;
- юридична консультація;
- психологічна підтримка;
- одяг для членів сім'ї;
- доступ до медикаментів;
- забезпечення дітей дошкільного віку місцями в дитячих садках;
- забезпечення дітей шкільного віку освітою в школах і матеріалами для навчання;

- утримання домашніх тварин (їжа й медикаменти);
- потреба у відчутті безпеки.

2.3. Рекомендації для організацій та грантодавців

За результатами дослідження сформовано такі рекомендації для організацій та грантодавців.

Для організацій:

- організаціям потрібно переглянути свої стратегії розвитку й планування на найближчі пів року з урахуванням можливого перебігу військових дій на території України;
- організаціям, які беруть участь у допомозі постраждалим від війни верствам населення, найближчим часом доцільно сформувати список потреб своєї громади на осінньо-зимовий період і шукати ресурси для закупівель (наявність структурованих потреб сприятиме організації ефективної роботи з донорами);
- організовувати заходи для інтеграції ВПО в місцевих громадах;
- запроваджувати проекти, які будуть спрямовані на створення робочих місць для ВПО (у тому числі фріланс) або доступ до наявного ринку праці, запровадження курсів із перекваліфікації ВПО (на базі органів громадянського суспільства, місцевих закладів освіти тощо);
- проведення низки заходів, у тому числі культурно-освітніх, для інтеграції ВПО до громад і залучення їх до відновлення життя в громадах на період воєнного стану або з розрахунком на постійне проживання ВПО в приймаючих громадах;
- підтримання постійного діалогу з ВПО для моніторингу їхніх потреб і як елемент підтримки психологічного стану;
- організація надання юридичних консультацій переміщеним особам (навіть тим, що не мають офіційного статусу ВПО);
- створення та подання пропозицій до органів влади щодо внесення змін до законодавства, які б ураховували потреби різних верств населення (породілля, люди з інвалідністю та їх оточення тощо);
- створення й подання пропозиції для органів влади щодо навчання співробітників Прикордонної служби України толерантного поводження та комунікації з людьми з інвалідністю, а також облаштування прикордонних пунктів пандусами, туалетами для людей на візках тощо;
- створення єдиної системи комунікації організацій, які надають допомогу переміщеним особам і їхнім сім'ям, задля обміну думками, ресурсами, методами розв'язання схожих проблем;
- забезпечення групових занять із психологічної допомоги для ВПО й команд, які працюють із ВПО у громадах.

Для грантодавців:

- створити грантові можливості для приймаючих громад та організацій, які будуть націлені на підтримку громадян, котрі беруть активну участь у допомозі ВПО;
- створення грантових можливостей для забезпечення безпечної евакуації людей з інвалідністю по Україні чи за кордон, а також надання фінансової чи технічної допомоги для догляду за людьми з інвалідністю;
- допомагати зберегти команди громадських і благодійних організацій, які професійно допомагають ВПО та людям у місцевих громадах, шляхом підтримки адміністративних витрат команд.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Повномасштабне військове вторгнення російської федерації спричинило велике навантаження на організації громадянського суспільства України. У короткі строки (кілька тижнів від 24 лютого 2022 р.) організації мали сконцентрувати свою діяльність та перенаправити всі наявні ресурси на допомогу населенню, що потерпало від військової агресії. Опитані громадські активісти та волонтери визначають, що на цей момент вони спроможні розв'язувати більшість проблем, які виникли в результаті війни. Проте військова агресія російської федерації задала високий темп роботи для громадянського суспільства України. Постійно актуальними залишаються підтримка ВПО матеріальним ресурсами для відносно комфортного проживання в приймаючих громадах і надання консультаційних послуг (юридичні, психологічні, медичні, евакуаційні тощо). Це вимагає фінансової підтримки від міжнародних недержавних організацій, грантових пропозицій, благодійних коштів тощо. Ця тенденція прослід-

ковується від лютого до серпня 2022 р. й буде актуальною протягом усього періоду війни, як зазначають представники опитаних організацій.

Організації наразі потребують сталого фінансування, яке забезпечить їх від ризиків унеможливлення надання гуманітарної допомоги ВПО в їхніх громадах. Також зазначено потреби в покращенні матеріально-технічного забезпечення офісу організації для підтримки постійної адміністративної завантаженості. Грантові та благодійні кошти, які надходять на потреби самих організацій, покривають лише частину потреб. Наразі представники організацій часто використовують особисті матеріально-технічні ресурси (офісну техніку, засоби пересування тощо) та забезпечують їх амортизацію.

Як показують результати дослідження, потреби ВПО різняться залежно від групи опитаних. Організації, наприклад, убачають потребу в психологічній підтримці ВПО, що зумовлено тим, що волонтери організацій беруть на себе відповідальність за психологічний стан підопічних ВПО, комунікуючи з ними. Відзначено, що це спричиняє психологічне вигорання волонтерів і членів організації. Наявний кваліфікований спеціаліст із психологічної підтримки, на думку організацій, має покращити психологічний стан ВПО через консультації, а також знизити рівень психологічної завантаженості волонтерів. А отже, підвищиться ефективність роботи приймаючої організації.

І погляду матеріального забезпечення залишаються актуальними потреби у видачі продуктових та гігієнічних наборів, дитячого харчування, наданні безкоштовних медикаментів, теплого одягу, засобів опалення й твердого палива. Облаштування місць тимчасових прихистків та місць постійного проживання вимагає великої кількості ресурсів, адже потік ВПО є постійним із хвилювальною тенденцією на збільшення залежно від інтенсивності військової агресії.

Серед нематеріальних потреб визначено юридичний супровід, перекваліфікацію ВПО, працевлаштування, надання освітніх послуг, психологічну підтримку.

Організації скореговують свою діяльність з огляду на реальні потреби ВПО. Визначено, що приймаючі організації намагаються підтримувати постійний зв'язок із благоотримувачами. Збір відгуків про організацію та якість надання послуг і матеріальне забезпечення відбувається, зазвичай, кількома методами паралельно. Обов'язковою є особиста бесіда з ВПО під час видачі гуманітарних товарів та надання соціальних послуг. Волонтери моніторять відгуки про свою діяльність через соціальні мережі, рідше – через онлайн-опитування. Моніторинг потреб також відбувається через запити організацій до органів місцевого самоврядування, які володіють статистичними даними, необхідними для організації гуманітарної допомоги.

Виявлено необхідність у подальших моніторингових і соціологічних дослідженнях діяльності організацій громадянського суспільства та волонтерських ініціатив, які надають послуги й забезпечують гуманітарні потреби ВПО в Україні. Це надасть можливість скореговувати державну політику в питанні підтримки громадянського суспільства в практиці забезпечення постраждалих верств населення від військової агресії російської федерації, а також допоможе окреслити чіткі рамки потреб ВПО й покращити рівень якості надання гуманітарної допомоги в умовах турбулентності суспільства через війну.

ПОДЯКА

Це дослідження проведено в рамках моніторингу діяльності БО «ВПЛИВ» (м. Київ), яка реалізує грантові можливості для організацій громадянського суспільства й волонтерських ініціатив у межах ініціативи Shelter Ukraine за фінансової підтримки Valores Foundation (Польща).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

- Жиленко, Р. В., Афанасьєв, Д. М. (2022). Локальний вимір потреб внутрішньо переміщених осіб: приклад Ужгородської територіальної громади. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, 2 (51), 54–57.
- Міжнародна організація з міграції (МОМ) (2022a). *Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Опитування загального населення. Раунд 5, 23 травня 2022 року*. Отримано 21.10.2022 з <https://displacement.iom.int/reports/zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-raund-5-23>.
- Міжнародна організація з міграції (МОМ) (2022b). *Україна – Звіт про переміщення – Звіт по Базовій Оцінці Території (Районний рівень) – 12 Тур*. Отримано 21.10.2022 з <https://displacement.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-peremischennya-zvit-po-bazoviy-ocinci-teritorii-rayonniy-riven-12-tur>.

- Філіпчук, Л., Сирбу, О. (2022). *Вимушена міграція і війна в Україні (24 березня – 10 червня 2022)*. Отримано 21.10.2022 з <https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-bereznaya-%E2%80%9410-chervnya-2022.pdf>.
- Havryliuk, O. (2022). Spaces of internal displacement: Understanding the hidden urban geographies of armed conflict in Ukraine. *Moravian Geographical Reports*, 30(1), 2–21. <https://doi.org/10.2478/mgr-2022-0001>
- Javanbakht, A. (2022). Addressing war trauma in Ukrainian refugees before it is too late. *European Journal of Psychotraumatology*, 13(2), 2104009. <https://doi.org/10.1080/20008066.2022.2104009>
- Mykhnenko, V., Delahaye, E., & Mehdi, N. (2022). Understanding forced internal displacement in Ukraine: insights and lessons for today's crises. *Oxford Review of Economic Policy*, 38(3), 699–716. <https://doi.org/10.1093/oxrep/grac020>
- Shelter Ukraine (2022). *Хто ми*. Отримано 21.10.2022 з <https://shelterukraine.org/>.

REFERENCES

- Filipchuk, L., & Sirbu, O. (2022) *Forced migration and war in Ukraine (24 March - 10 June 2022)*. Retrieved October 21, 2022 from <https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-bereznaya-%E2%80%9410-chervnya-2022.pdf>.
- Havryliuk, O. (2022). Spaces of internal displacement: Understanding the hidden urban geographies of armed conflict in Ukraine. *Moravian Geographical Reports*, 30(1), 2–21. <https://doi.org/10.2478/mgr-2022-0001>
- International Organization for Migration (2022a). *Report on Internal Displacement in Ukraine. General Population Survey. Round 5. 23 May 2022*. Retrieved October 21, 2022 from <https://displacement.iom.int/reports/zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-raund-5-23>.
- International Organization for Migration (2022b). *Ukraine – Displacement Report - Baseline Area Assessment Report (District Level) – Round 12*. Retrieved October 21, 2022 from <https://displacement.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-peremischennya-zvit-po-bazoviy-ocinci-teritorii-rayonniy-riven-12-tur>.
- Javanbakht, A. (2022). Addressing war trauma in Ukrainian refugees before it is too late. *European Journal of Psychotraumatology*, 13(2), 2104009. <https://doi.org/10.1080/20008066.2022.2104009>
- Mykhnenko, V., Delahaye, E., & Mehdi, N. (2022) Understanding forced internal displacement in Ukraine: insights and lessons for today's crises. *Oxford Review of Economic Policy*, 38(3), 699–716. <https://doi.org/10.1093/oxrep/grac020>
- Shelter Ukraine (2022). *Who we are*. Retrieved October 21, 2022 from <https://shelterukraine.org/>.
- Zhylenko R. V., & Afanasiev D. M. (2022). Local Dimension of The Needs of Internally Displaced Persons: The Example of Uzhhorod Territorial Community. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Pedagogy. Social work*, 2 (51), 54–57.